

doi:10.15421/171654

УДК 321.01

Сучасна політична епістемологія: між постпозитивізмом і класичною гносеологією

О.С. ТОКОВЕНКО

Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара,
Дніпро, Україна

Авторське резюме

У статті вивчено стан політичної епістемології як субдисципліни політичної науки, спрямованої на перетворення уявлень щодо парадигмальних засад фундаментальної політичної теорії. Надано увагу постпозитивістським і гносеологічним основам політичного дослідного мислення. Розглянуто специфіку предметної галузі політики, яка переживає постійну видозміну і потребує від дослідника вивчення комплексних вимірів і проявів політичної сфери. Визначено напрями зусиль щодо пояснення навколишнього політичного світу, яке здійснювалося за напрямками об'єктивності та розуміння суцього, як існуючого або неіснуючого. Метою статті є встановлення співвідношення компонентів постпозитивістської теорії пізнання і чинників мультипарадигмальної трансформації політичної теорії у сучасній політичній епістемології. З'ясовано статус раціональної дискусії, як середовища формулювання тез і антитез, апробації гіпотез і теорій. Встановлено значення псевдонаукових традицій, яким політична епістемологія протиставляє процедури дискусії. Визначено вплив обмежень, тиску авторитетів та штучних нормативів, які можуть вплинути на значення оприлюднених тез і положень. Виявлено особливості формування несуперечливого сучасного наукового політологічного знання. Оцінено значення належної апробації попередніх підходів до визначення істинності політичних теорій. Надано увагу видозміні політичних понять, які відповідають реаліям набуття наукових політичних знань. Проаналізовано відповідність принципів зростання політичного наукового знання природничо-науковим теоріям і концепціям, які наводять як приклади на користь істинності положень постпозитивізму.

Ключові слова: наукове знання; концептуальна популяція; фальсифікація; політична теорія; детермінізм; парадигмальні зміни

Contemporary political epistemology: between postpositivism and classical epistemology

O.S. TOKOVENKO

Oles Honchar Dnipropetrovsk national university, Dnipro, Ukraine

Abstract

The specifics of contemporary political science as a field of scientific knowledge manifested in a fact that in political science research paradigm of political reality understanding past century and new methodological and meta-theoretical approaches are coexisting. They retain their validity and equality. In political science find their usage research matrixes of philosophy, law, psychology, sociology etc. This is caused by the specific subject area of politics, which is undergoing constant modification and demands from researchers who are looking for complex measurements and displays the political sphere. Meanwhile, political science requires standardization and harmonization, in accordance with needs of fixing rigorous empirical data and innovation as a result of scientific research.

Considering the cognitive activities in its retrospection, postpositivists of twentieth century determined the genesis and causal relationships of theories emergence that articulate picture of modern scientific understanding of the world. To some extent postpositivist epistemic interpretation of scientific knowledge has a common nature with many paradigms that are the objects of postpositivist reflection.

The vision of the entire panorama of political knowledge, including ordinary knowledge, means the opportunity to determine the conditions of probable knowledge and its qualitative perspectives. The ability to see the truth and compliance of some sets of knowledge to criteria of truth determines postpositivists' attention to discussion procedures and reaching of conventional agreements.

Considering the theory and practice of scientific knowledge as a subject of study, postpositivists refer not only to the objective conditions of competition of knowledge, but also to the subjective aspects of understanding the reality of its formalization. In theory these features occur on certain habits and traditions of the scientific community which have nothing common, or have little common with the actual content of research

and their results. Ideological political knowledge, which builds a picture of the political world in authoritarian and totalitarian countries, is an example of pseudoepistemic truth and authoritarian affirmation of the truth status of knowledge.

The problem of the usual categories of knowledge becomes central to the study of its staff in the difficult conditions of the modern scientific community. Not only the definition of true or false in postpositivist concepts serves as an argument to determine the mechanisms of new knowledge.

Postpositivists analyze the discussion on those issues in political science, which in the past have received resistant and non controversial status. Constant checking of inconsistency in knowledge creates new and new topics for discussion. However, comprehension of epistemic potential of modern political theory is only possible through the recess in the previous structure of knowledge and its logical line.

Keywords: scientific knowledge; conceptual population; falsification; political theory; determinism; paradigmatic changes

Современная политическая эпистемология: между постпозитивизмом и классической гносеологией

А.С. ТОКОВЕНКО

Днепропетровский национальный университет им. О. Гончара,
Днепр, Украина

Авторское резюме

В статье изучено состояние политической эпистемологии как субдисциплины политической науки, направленной на преобразование представлений о парадигмальных основах фундаментальной политической теории. Уделено внимание постпозитивистским и гносеологическим основам политического исследовательского мышления. Рассмотрена специфика предметной области политики, которая переживает постоянное видоизменение и требует от исследователя изучения комплексных измерений и проявлений политической сферы. Определены направления усилий по объяснению окружающего политического мира, которое осуществлялось по направлениям объективации и понимания сущего, как существующего либо не существующего. Целью статьи является установление соотношения компонентов постпозитивистской теории познания и факторов мультипарадигмальной трансформации политической теории в современной политической эпистемологии. Выяснен статус рациональной дискуссии, как среды формулировки тезисов и антитез, апробации гипотез и теорий. Установлено значение псевдонаучных традиций, которым политическая эпистемология противопоставляет процедуры дискуссии. Определено влияние ограничений, давления авторитетов и искусственных нормативов, которые могут повлиять на значение обнаруженных тезисов и положений. Выявлены особенности формирования непротиворечивого современного научного политологического знания. Оценено значение надлежащей апробации предыдущих подходов к определению истинности политических теорий. Уделено внимание видоизменению политических понятий, соответствующих реалиям получения научных политических знаний. Проанализировано соответствие принципов роста политического научного знания естественно-научным теориям и концепциям, которые приводят как примеры в пользу истинности положений постпозитивизма.

Ключевые слова: научное знание; концептуальная популяция; фальсификация; политическая теория; детерминизм; парадигмальные изменения

Постановка проблеми. Розвиток сучасної політичної науки визначається отриманням значної кількості нових емпіричних даних, досягненням нових предметних сфер, застосуванням нових методологій. Метафоричність політико-системної парадигми зумовлює необхідність уточнення статусу нового вірогідного наукового знання, яке було б відповідним розвитку інформаційного суспільства [2]. У сучасний період спостерігається зростання значення атомарної (індивідуальної) політичної участі громадян, значення чинників політичної свідомості та політичної культури для інституційного підґрунтя сучасної політики (див. Л. Губерський [1]). Специфікою світової політичної науки як галузі наукового знання є те, що в політологічних дослідженнях парадигми осмислення політичної дійсності, які існували у минулі сторіччя та новітні методологічні й метатеоретичні підходи, зберігають свою чин-

ність і рівноправ'я. У сучасній політичній науці знаходять своє застосування дослідні матриці філософії, права, психології, соціології тощо. Це зумовлене специфікою предметної галузі політики, яка переживає постійну видозміну і потребує від дослідника вивчення комплексних вимірів і проявів політичної сфери. Поряд з цим, політична наука потребує стандартизації й уніфікації відповідно до потреби у фіксації суворих емпіричних даних та новизни як результату наукового дослідження. У цьому контексті набуває ключового значення політична епістемологія як політологічна субдисципліна, що здійснює експертизу знань про політику з точки зору науково-методологічних тенденцій та конвенційних поглядів на проблему вірогідності та обґрунтованості наукового знання з точки зору еволюційного підходу (див. [10]).

Постпозитивізм як глобальна філософська парадигма з'явився у другій половині

XX століття. Його основним завданням стало подолання позитивістської обмеженості в обґрунтуванні наукових даних, заміна лінійно-прогресивістського підходу до пояснення причин появи вірогідного наукового знання на модель змагальності й апробації, притаманну біологічно-еволюційній теорії.

Аналіз досліджень і публікацій. Парадигма еволюційної епістемології, сформована К. Поппером, С. Тулміном, П. Фейрабендом, Т. Куном, І. Лакатосом та ін., розкрила для політичної науки специфіку зростання наукового знання на основі висування позиції та спростування фаліблізму та верифікації. Вона показала процес зростання наукового знання взагалі та політичного знання зокрема як процесу зміни теорії і парадигм. Попри це, у сучасній політичній науці залишаються чинними гіпотетичні уявлення, які існують з часів Платона та Аристотеля. Також знаходять своє застосування механіцистські засади, притаманні Томасу Гоббсу і Джону Локку, історичистські уявлення, притаманні гегельянству і марксизму. Сучасні розвідки лише підтверджують цю тезу. (Зокрема, роботи М. Кармазіної [3], О. Сербіна [9], В. Радчука, А.А. Сімак [8], О. Кіреєвої [4] тощо). Незважаючи на це, політична епістемологія потребує пояснення та аргументації свого проміжного становища між дисперсією усталених методологічних підходів і еволюціонізмом наукового знання, запропонованим постпозитивістською течією сучасної теорії пізнання.

Мета дослідження. Метою статті є встановлення співвідношення компонентів постпозитивістської теорії пізнання і чинників мультипарадигмальної трансформації політичної теорії у сучасній політичній епістемології.

Виклад основного матеріалу. Розгортання зусиль щодо пояснення навколишнього світу здійснювалося за напрямками об'єктивації та розуміння сущого, як існуючого або неіснуючого. Політичний світ виступає об'єктом пізнання з давніх часів як такий, що має подвійну природу й об'єктивно-суб'єктивну сутність. Постпозитивісти прагнули перш за все побачити ті структури пізнання, які визначають логічний і раціональний стиль доведення та внутрішню несуперечливість відповідно до конвенційних критеріїв істинності. Розглядаючи пізнавальні засоби в їх ретроспективі, постпозитивісти XX століття визначили генезу та причинно-наслідкові зв'язки появи теорій, які формують сучасну картину наукового досягнення світу. До певної міри постпозитивістське тлумачення епістемості наукового знання має спільну природу з багатьма парадигмами, які виступають об'єктом осмислення постпозитивізму (емпіризм, сенсуалізм). Мова йде, передусім, про античну традицію мислення і перші практики побудови абстрактних теорій, які відокремили протонаукове знання від міфологічного й релігійного, покла-

ли засади політичного знання. Пол Фейрабенд зауважував, що під час античності зіткнення між новими сутностями і знайомим світом здорового глузду дало поштовх до створення різноманітних теорій. Одна з них, яку можна назвати платонізмом, вводить припущення про те, що реальними є нові сутності, в той час як сутності здорового глузду є лише їхні недосконалі копії. Інша теорія, висхідна до софістів, вважає реальними об'єкти природи, а в об'єктах математики (об'єктах «розуму») бачить їх спрощені і нереальні образи [14].

Бачення всієї панорами політичного знання (включно з буденним) означає можливість визначення умов досягнення вірогідного знання та його якісних перспектив. Можливість побачити істинність та відповідність певних масивів знання критеріям епістемості визначає увагу постпозитивістів процедурам обговорення і досягнення конвенційних угод. Статус раціональної наукової дискусії як середовища формулювання тез і антитез, апробації гіпотез і теорій виступає не лише ознакою наявності певної наукової культури, але й домінуючого способу легітимації знання. Пол Фейрабенд, який сформулював ознаки і межі епістемічної свободи, довільності у визначенні прийомів наукового пошуку, виступав за наявність незмінних критеріїв та основ колективного визнання певних положень істинними або хибними. Політичні теорії не завжди проходять процедуру критичного обговорення, потрапляючи у сферу легітимованого політичного знання на основі ідеологем, поширених та сприйнятих масовою свідомістю міфів, комунікаційних маніпуляцій, які набувають значення традиції (див. [11]).

Подібним псевдонауковим традиціям політична епістемологія протиставляє процедури дискусій, які не мають обмежень, тиску авторитетів та штучних нормативів, які можуть вплинути на значення оприлюднених тез і положень. Пол Фейрабенд зауважує, що традиція, яка приймається учасниками, не уточнюється в самому початку, а розробляється в міру того, як відбувається ця взаємодія. Учасники опиняються у полоні інших способів мислення, відчуття, сприйняття до такої міри, що їх ідеї, сприйняття, погляди на світ здатні повністю змінитися. Вони стають іншими людьми, які беруть участь в новій і незвичайній традиції. При вільній взаємодії ставлення до партнера шанобливе чи то окремий індивід, чи то ціла культура, в той час як при раціональній взаємодії повага має місце лише в рамках раціональної дискусії. При вільній взаємодії встановлення не нав'язується, хоча його можна винайти; в ньому немає канонізованої логіки, хоча в процесі взаємодії і можуть виникнути нові форми логіки [14].

Розглядаючи теорію і практику наукового пізнання як предмет дослідження, постпозитиві-

вісти звертаються не лише до об'єктивних умов здобуття знання, але також до суб'єктивних аспектів осмислення реальності її формалізації. В теорії ці особливості виникають на основі певних звичок і традицій діяльності наукової спільноти, які не мають нічого спільного (або мають мало спільного) з самим змістом досліджень і їх результатів. Ідеологізоване політичне знання, яке будує певну картину політичного світу у авторитарних і тоталітарних країнах, є прикладом псевдоепістемності та авторитарного утвердження істиннісного статусу знання. Поряд з цим, у сучасній політичній науці досить часто і досить поширеною є практика актуалізації дослідних проблем, які не пройшли попередніх обговорень та затверджень науковою спільнотою, проблем, що відзначаються вузькістю та локальністю поставлених завдань. Такі епістемологічні звички наповнюють суспільствознавство кон'юнктурними розробками, які, відповідно до традиції, відповідають змісту і значенню перевірених та затверджених гіпотез (див. [12]). Зовнішній (революційний) погляд на існуючі теорії завжди викликає спротив з боку сталої наукової спільноти. Крім того, він вимагає значних інтелектуальних зусиль для встановлення дійсно оригінального знання. Прикладом такої ситуації у політичній науці є постбіхевіоральний поворот, який ознаменував перехід від вульгарного емпіризму у біхевіористських дослідженнях до побудови узагальнюючих теорій і концепцій політико-системної доби. На думку П. Фейєрабенда, коли вчені звикають тлумачити свої теорії певним чином, коли вони забувають про джерела цього звичного тлумачення і починають розглядати його як вираз «сутності науки» або «важливу частину науковості», коли філософи сприяють цій забудькуватості, приводячи в систему відомі процедури і дедукуючи їх з абстрактної теорії раціональності, тоді теорії, необхідні для виявлення дефектів основоположних стандартів, просто не зможуть з'явитися, а якщо і з'являються, то не викликають серйозного ставлення. Вони не сприймаються всерйоз, оскільки наштовхуються на звичну поведінку і її систематизацію [14].

Проблема звичних категорій пізнання виступає центральною для вивчення його апарату у складних умовах розвитку сучасної наукової спільноти. Не лише визначення істинного або хибного у постпозитивістських концепціях виступає аргументом для визначення механізмів появи нових знань. Постпозитивістська традиція визначає постійне переосмислення вже встановлених положень та даних, у тому числі емпіричних. Для сучасної політичної науки це формує ситуацію рефлексії над безспірними емпіричними даними, їх значення та співвідношення. Це стосується, передусім, статистичних та аналітичних даних. Як стверджує П. Фейєрабанд, дослідження повинно дати відповідь на

питання про те, чи існують в нашому світі тільки відчуття або ж світ включає в себе також більш складні сутності, такі як атоми, електрони, живі організми і т.ін. Якщо існують тільки відчуття, то такі терміни, як «електрон» або «Св. Августин» є допоміжними, призначеними для внесення порядку в наші емоційні переживання [14].

Таким чином, постпозитивізм аналізує дискусію щодо тих питань у політичній науці, які у минулому набули стійкого та несуперечливого статусу. Постійна перевірка знання на суперечливість породжує нові й нові теми для обговорень. Водночас осягнення епістемного потенціалу сучасної політичної теорії можливе лише через заглиблення у попередні структури знання та їх логічну відповідність. Відносна несуперечливість сучасного наукового політологічного знання будується, передусім, на відсутності дискусії і належної апробації попередніх підходів до визначення істинності політичних теорій. Як стверджує Карл Р. Поппер, еволюція наукового знання являє собою в основному еволюцію в напрямку побудови дедалі кращих і кращих теорій. Це – дарвіністський процес. Теорії стають краще пристосованими завдяки природному добору. Вони дають нам дедалі кращу і кращу інформацію про дійсність [7].

Політичне знання має специфіку, пов'язану з чинністю діючих парадигм, серед яких чільне місце посідає класична теорія пізнання, яка визначає суб'єктну центрованість пізнавальної дійсності. В межах інституційного підходу у політичній науці проявляється орієнтація на фіксацію даних чуттєвого сприйняття, їх обробку та, відповідно, до апріорних форм чуттєвості. Звідси класична епістемологія залишається однією з домінантних парадигм політичного пізнання. Накопичення знання в межах концептуальних популяцій, або популяцій понять, запропонованих Стівеном Тулміном, докорінно спростовує лінійність накопичення політичних знань та їх кількісне послідовне розширення у межах причинно-наслідкового ланцюга. Поступова видозміна політичних понять більшою мірою відповідає реаліям набуття наукових політичних знань у межах сучасних політологічних досліджень. Водночас класична гносеологія з часів Р. Декарта, Дж. Локка і Т. Гоббса пропагує помірність в обґрунтуванні тез та їх зв'язок з загальноприйнятими раціональним обґрунтуванням. На думку Т.С. Куна політичні революції починаються зі зростання свідомості (часто того, яке обмежується певною частиною політичної спільноти), що існуючі інститути припинили адекватно реагувати на проблеми, поставлені середовищем, які вони ж частково створили. Наукові революції багато в чому точно так само починаються зі зростання свідомості, знову ж таки часто обмеженого вузьким підрозділом наукового співтовариства, що існуюча парадигма

перестала адекватно функціонувати при дослідженні того аспекту природи, до якого сама ця парадигма раніше проклала шлях. І в політичному, і в науковому розвитку усвідомлення порушення функції, яке може призвести до кризи, становить передумову революції [5].

Трьома основними засадами класичної теорії пізнання залишаються методологічний соліпсизм, сутнісний об'єктивізм і доказовий інкременталізм. Тому коли Стівен Тулмін заперечує Томасу Куну у питанні революційної зміни парадигм, йдеться, передусім, не про принцип умоглядного або спостережного обґрунтування істинності знання, а про модель встановлення істини у середовищі необмежених та процедурно-зумовлених обговорень. Якщо процес політичного пізнання є індетерміністським, то інкременталізм у зміні концептуальної популяції понять може бути прикінцевою частиною науки, яка передую зміні парадигми або науковій революції. Головним критерієм є критична ситуація неможливості пояснення політичного світу існуючими засобами. На ці питання класична теорія пізнання відповідає у традиційний спосіб – продовжує логічну послідовність попередньої теорії. Натомість Т.С.Кун стверджує, що генетичний аспект аналогії між політичним і науковим розвитком не підлягає ніякому сумніву. Однак аналогія має другий, більш глибокий аспект, від якого залежить значення першого. Політичні революції спрямовані на зміну політичних інститутів способами, які ці інститути самі по собі забороняють. Тому успіх революцій змушує частково відмовитися від ряду інститутів на користь інших, а в проміжку суспільство взагалі управляється інститутами у повному обсязі. Спочатку саме криза послаблює роль політичних інститутів, так само, як ми вже бачили, вона послаблює роль парадигми [5].

Уподібнення політичних понять об'єктам біологічного світу, які перебувають у постійному змаганні за виживання, можливе лише на високому рівні наукової абстракції. До появи політичної науки як дослідної дисципліни, з середини і кінця XIX століття, вести мову про апробацію концептуального змісту гіпотез було досить важко, оскільки в рамках класичної теорії пізнання передбачалося створення власного гносеологічного конструкту або способу пояснення світу, в якій вбудовувалися елементи суспільної та політичної концепції. Яскравим прикладом подібної побудови є гегельянство та марксизм. Постпозитивістські за змістом перетворення у політичній науці можна спостерігати на прикладі дискурсу теорії демократії, яка в середині XX століття починає переосмислювати її традиційні та незмінні з XVIII та XIX століть засади. Поява таких понять, як поліархія чи хвиля демократизації, демократичний транзит в цілому свідчить про концептуальну

зміну понять в рамках теоретичного осмислення явища демократії. Це може свідчити про постпозитивістський шлях розвитку політичних теорій. Його механізм розкритий на основі аналогії між науковим і політичним світом. У цьому контексті, на думку Т. С. Куна, зростає число особистостей, які у все більшій мірі усуваються від політичного життя, або ж якщо не усуваються, то в його рамках поведінка їх стає все більш і більш дивною. Згодом, коли криза посилюється, багато хто з цих особистостей об'єднуються між собою для створення певного конкретного плану перетворення суспільства на нову інституційну структуру. У цьому пункті суспільство розділяється на ворогуючі табори або партії; одна партія намагається відстояти старі соціальні інститути, інші прагнуть встановити деякі нові. Коли така поляризація відбулася, політичний вихід із ситуації виявляється неможливим [5].

Концептуальний емпіризм у політичній науці також не є основою визначення переходу від класичної гносеології до постпозитивізму. Зростання кількості політологічних біхевіористичних досліджень на початку XX століття ознаменувало собою науковий підхід до організації соціальних досліджень за умови їх кращого фінансування, що окремо не має безпосереднього стосунку до змісту проголошених теоретичних положень і результатів досліджень. Вже постбіхевіористський поворот у політичній науці засвідчив, що зовнішні соціальні чинники наукової спільноти не повністю детермінують процес наукового політичного пізнання. Хоча в цілому модель С. Тулміна, в якій концептуальна зміна популяції понять відбувається на основі поєднання власного інтелектуального чинника і соціальних умов, в загальних рисах виконується. Це дозволяє вважати доведеною відповідність принципів зростання політичного наукового знання природничо-науковим теоріям і концепціям, які, зазвичай, наводять як приклади на користь істинності положень постпозитивізму. Поряд з цим, політична сутність парадигмальних змін підкреслюється постпозитивістами. Як вказує Т.С.Кун, оскільки різні табори розходяться у питанні про форму, в якій політична зміна буде успішно здійснюватися і розвиватися, і оскільки вони не визнають ніякої надінституційної структури для примирення розбіжностей, що призвели до революції, то партії, які вступають у революційний конфлікт повинні врешті-решт звернутися до засобів масового переконання, часто включаючи і силу. Хоча революції грали життєво важливу роль в перетворенні політичних інститутів, ця роль залежить частково від позаполітичних і позаінституційних подій [5].

Таким чином, компоненти традиційної гносеології у політичній науці співіснують з по-

ложеннями постпозитивістської еволюційної епістемології. Це сусідство формує сукупність викликів, серед яких основними є подвійний гальмівний і стимулюючий вплив. Поєднання цих чинників посилюється складністю пошуку в історії політичної науки періодів, які б відповідали постпозитивістським періодам нормальної науки і наукових революцій, зміні парадигм, побудови теорій та апробаційних теорій за Поппером. Загальна картина в цілому підтверджує використання постпозитивістських принципів зростання знання у політичних теоріях. Однак традиційна гносеологія зберігає свою чинність в обробці первинної інформації, побудові висновків на основі статистичних даних тощо. Складністю для процесу класифікації у політичній науці є те, що актуальність даних прикладних досліджень дуже швидко змінюється внаслідок зміни самого об'єкта дослідження – політичної сфери і предметних галузей політичної діяльності.

Висновки. Таким чином, розглянутий матеріал дозволяє стверджувати, що сучасна політична епістемологія продовжує розробляти відмінності у підходах, які містяться у класичному позитивізмі та здійснює вибірково рецепцію тих парадигм політичного знання, які й досі можуть бути використані у теоретичних і прикладних дослідженнях політичної сфери. Еволюційно-епістемологічний підхід до історії політичної науки дозволяє стверджувати, що в цілому політичне наукове знання з середини XIX століття розвивається на основі зміни парадигм осягнення політичної дійсності. Цими парадигмами, в загальних рисах, стали інсти-

туціоналізм, біхевіоризм, постбіхевіоризм, політичний індивідуалізм, неоінституціоналізм. Вказане, в цілому, говорить про зміну підходу науковців до інтерпретації вірогідного політичного знання та його актуальності. Однак, з точки зору епістемності політичного знання або його детермінованості науковою істиною (безсторонністю наукової істини), істотного значення набуває обмеженість існуючих підходів до політичного знання. Відповідно до концепції особистісного знання Майкла Полані [6], дослідники здатні висунути більше гіпотез, ніж здатні довести. У той же час дослідна спільнота знає більше, ніж може висловити у валідних наукових твердженнях. На рівні великої політичної теорії політична епістемологія здатна орієнтувати дослідників на пошук таких предметних галузей, які можуть довести процес зміни парадигмальних підходів і макротеорій. Водночас у конкретному дослідному процесі зберігають своє значення такі поняття й категорії, як наукова об'єктивність, раціональність, ідеал, прогрес тощо. Місією політичної епістемології залишається оцінка евристичного потенціалу зазначених класичних категорій і теорій, які побудовані на їх основі. Політична теорія відкрита до включення до числа мультипарадигмального підґрунтя політичної науки нових світоглядних, ціннісних, когнітологічних і гносеологічних позицій, які потребують апробації у конкретних дослідженнях. Тому перспективою подальшого розвитку теми, порушеної в даній статті, є оцінка епістемного потенціалу політичного постмодерну у сучасній політичній теорії.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Губерський Л. В. Культура. Ідеологія. Особистість [Текст] : методолого-світоглядний аналіз / Л. В. Губерський [и др.] ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т соціол. НАН України, Ін-т вищ. освіти АПН України. – К. : Знання України, 2002. – 580 с.
2. Іванов В. Ф. Інформація і знання: взаємозв'язок і взаємовідношення [Текст] / В. Ф. Іванов, Т. В. Іванова // Інформаційне суспільство. – 2013. – Вип. 18. – С. 9–12.
3. Кармазіна М. С. Між історією і політикою [Текст] / М. С. Кармазіна. – К.: ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. – 560 с.
4. Кіреєва О. Знання як визначальний ресурс суспільного розвитку: державно-управлінський аспект [Текст] / О. Кіреєва // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2012. – Вип. 4. – С. 22–32.
5. Кун Т.С. Структура наукових революцій [Електронний ресурс] / Т.С. Кун – Режим доступу: <http://www.psylib.ukrweb.net/books/kunts01/txt09.htm>
6. Полані М. Личностное знание. На пути к посткритической философии: Пер. с англ. / Общ. ред. В.А. Лекторского, В.И. Аршинова. Пер. М.Б. Гнедовского, Н.М. Смирновой, Б.А. Старостина. – М.: Прогресс, 1985. – 346 с.
7. Поппер Карл Р. Еволюційна епістемологія [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.keldysh.ru/pages/mrbur-web/philosophy/popper.html>
8. Радчук В. М. Епістемологія сімейної системи в рамках концептуальних засад синергетичної та нелінійної динаміки [Текст] / В. М. Радчук, А. А. Сімак // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія : «Психологія і педагогіка». – 2012. – Вип. 19. – С. 186–188.
9. Сербін О. Система управління знаннями як складова наукостворення [Текст] / О. Сербін // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – 2011. – Вип. 32. – С. 349–356.
10. Токовенко О. С. Глобальна еволюція та онтологія політичного процесу [Електронний ресурс] / О. С. Токовенко // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – 2011. – Вип. 1(2). – С. 173–180. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/filipol_2011_1\(2\)_30.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/filipol_2011_1(2)_30.pdf)
11. Токовенко О. С. Еволюційна міждисциплінарна програма дослідження когнітивних систем [Електронний

- ресурс] / О. С. Токовенко // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – 2011. – Вип. 2. – С. 401–408. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/filipol_2011_2_54.pdf
12. Токовенко О. С. Еволюція політичної реальності: методологічні основи дослідження [Електронний ресурс] / О. С. Токовенко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. – 2011. – Т. 19, № 21(2). – С. 85 – 89. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdus-sp_2011_19_21\(2\)_19.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdus-sp_2011_19_21(2)_19.pdf)
13. Тулмін Ст. Концептуальные революции в науке [Текст] / Ст. Тулмин // Структура и развитие науки / Под ред. Б.С.Грязнова и В.Н.Садовского. – М.: Прогресс, 1978. – С.170-189.
14. Фейерабенд П. Наука в свободном обществе [Электронный ресурс] – Режим доступу: http://royallib.com/book/feyerabend_pol/nauka_v_svobodnom_obshchestve.html

Стаття надійшла до редакції 11.06.2016

REFERENCES:

1. Gubers'kyj, L. V., 2002. Kul'tura. Ideologiya. Osobystist` metodologo-svitoglyadnyj analiz [Culture. Ideology. Personality methodological and ideological analysis]. Znannya Ukrainy, Kyiv (in Ukrainian).
2. Ivanov, V. F., Ivanova, T. V., 2013. Informaciya i znannya: vzayemozv'yazok i vzayemovidnoshennya [Information and knowledge: interconnection and the interrelationship]. Informacijne suspil'stvo 18, 9–12 (in Ukrainian).
3. Karmazina, M. S., 2015. Mizh istoriyeyu i polity`koyu [Between history and politics]. IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, Kyiv (in Ukrainian).
4. Kiryeyeva, O., 2012. Znannya yak vy`znachal`ny`j resurs suspil'nogo rozvy`tku: derzhavno-upravlins`ky`j [Aspect knowledge as the determining resource of social development, public-administrative aspect]. Derzhavne upravlinnya ta misceve samovryaduvannya 4, 22 – 32 (in Ukrainian).
5. Kun, T.S. Struktura naukovy`x revolyucij [Structure of Scientific Revolutions]. Retrieved from URL: <http://www.psylib.ukrweb.net/books/kunts01/txt09.htm> (in Russian).
6. Polany`, M., 1985 Ly`chnostnoe znany`e. Na puty` k postkry`ty`cheskoj fy`losofy`y [Personal knowledge. At ways for postcritical philosophy]. Progress. Moscow (in Russian).
7. Popper, K. R. Evolyucionnaya epistemologiya [Evolutionary epistemology]. Retrieved from URL: <http://www.keldysh.ru/pages/mrbur-web/philosophy/popper.html> (in Russian).
8. Radchuk, V. M., 2012. Epistemologiya simejnoyi sy`stemy` v ramkax konceptual`ny`x zasad sy`nergety`chnoyi ta nelinijnoyi dy`namiky [Epistemology family system within the conceptual foundations of nonlinear dynamics and synergies] Naukovi zapysky` [Nacional`nogo universy`tetu «Ostroz`ka akademiya»]. Seriya: Psy`xologiya i pedagogika 19, 186–188 (in Ukrainian).
9. Serbin, O., 2011. Systema upravlinnya znannyamy yak skladova naukotvorennya [Knowledge management system as part of science management]. Naukovi praci Nacional`noyi biblioteky` Ukrainy` im. V. I. Vernads`kogo 32, 349 – 356 (in Ukrainian).
10. Tokovenko, O. S., 2011. Global`na evolyuciya ta ontologiya politychnogo procesu [Global and ontology evolution of the political process]. Filosofiya i politologiya v konteksti suchasnoyi kul`tury` 1(2). Retrieved from URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/filipol_2011_1\[2\]_30.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/filipol_2011_1[2]_30.pdf) (in Ukrainian).
11. Tokovenko, O. S., 2011. Evolyucijna mizhdy`scy`plinarna programa doslidzhennya kognityvnyx system [Evolutionary interdisciplinary program of research in cognitive systems]. Filosofiya i politologiya v konteksti suchasnoyi kul`tury` 2. Retrieved from URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/filipol_2011_2_54.pdf (in Ukrainian).
12. Tokovenko, O. S., 2011. Evolyuciya politychnoyi real`nosti: metodologichni osnovy doslidzhennya [Evolution of political reality: methodological bases of research]. Visny`k Dnipropetrovs`kogo universy`tetu. Seriya : Filosofiya. Sociologiya. Politologiya 19, 21(2). Retrieved from URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdus-sp_2011_19_21\[2\]_19.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdus-sp_2011_19_21[2]_19.pdf) (in Ukrainian).
13. Tulmyn, St., 1978. Konceptual`nye revolyucyy v nauke [Conceptual revolutions in science]. Progress 170 – 189. Moscow (in Russian).
14. Fejyerabend, P. Nauka v svobodnom obshestve [Science in free society]. Retrieved from URL: http://royallib.com/book/feyerabend_pol/nauka_v_svobodnom_obshchestve.html (in Russian).

*Токовенко Александр Сергійович – доктор філософських наук, професор
Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара
Адреса: 49000, Дніпро, пр. Гагаріна, 72*

*Tokovenko Olexander S. – doctor of philosophical sciences, Full Prof.
Oles Honchar Dnipropetrovsk national university
Address: 72, Gagarin Ave., Dnipro, 49000, Ukraine
Email: kafpol@ukr.net*

*Токовенко Александр Сергеевич – доктор философских наук, профессор
Днепропетровский национальный университет им. О. Гончара
Адрес: 49000, Днепр, пр. Гагарина, 72*